

PATYČIOS SPORTE KAIP GALIOS DISBALANSAS

JOLITA VVEINHARDT¹, VYTENIS ATKOČIŪNAS²

Lietuvos sporto universitetas (Lietuva)

ANOTACIJA

Patyčias profesionaliame sporte nagrinėjančioje mokslinėje literatūroje pastaraisiais metais nemažai dėmesio skiriama šio reiškinio poveikio sportininkų psichologinei savijautai, sporto rezultatams ir sporto karjerai diagnostikai. Kaip vienas esminių patyčių bruožų skiriamas konfliktiškuose tarpasmeniniuose santykiuose išryškėjantis galios disbalansas, dėl kurio aukos jaučiasi esančios silpnosio pozicijoje ir negalinčios pasipriešinti. Tačiau vis dar stinga tyrimų, kokiais galios disbalanso bruožais pasireiškia patyčios sporte. Todėl šio tyrimo tikslas – aptarti patyčių sporte, kaip galios disbalanso, bruožus. Apklausus 370 Lietuvos sportininkų, nustatyta, kad patyčias yra patyrę 111 asmenų, iš kurių 28,8 proc. jautėsi negalintys pasipriešinti, o 9,9 proc. ketino palikti savo komandą. Daugelis ketinusių palikti komandą sportininkų pabrėžė ne tik komandos narių, bet ir trenerių daromą spaudimą. Remiantis tyrimo rezultatais, skiriami esminiai sportininkų ir jų trenerių elgsenos bruožai, kaip sukuriamas galios disbalansas, siūlomos rekomendacijos ir pristatomi tyrimo apribojimai bei tolesnių tyrimų gairės. Šiame straipsnyje pristatoma tik dalis autorių studijos rezultatų. PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: *patyčios sporte, galios disbalansas, jėgų pusiausvyra, santykiai, baugintojai.*

JEL KLASIFIKACIJA: L83, I30.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/rfds.v33i1.2209>

Įvadas

Patyčios sporte yra tarpasmeninių konfliktų forma, ypač neigiamai veikianči sportininkų psichinę sveikatą ir savijautą (Jewett ir kt., 2020). Viena vertus, analizuojant tarpasmeninio smurto sporte pasekmes, pabrėžiamas netolygių galios santykių vaidmuo (Parent, Fortier, 2018), t. y. situacijų, kuriose viena iš konflikte dalyvaujančių šalių tampa pralaimėjusia. Sistemingas ir ilgai trunkančias patyčias išgyvenanti auka jaučiasi silpna ir negalinti apsiginti, galios disbalansas – tai kriterijus, padedantis patyčias skirti nuo agresyvaus elgesio (Nelson ir kt., 2019). Kita vertus, paprastai galios disbalansas ir patyčios fiksuojamos darbo vietoje (angl. *workplace bullying*) – atvejais, kai auka „įstumiami“ į silpnosiojo padėtį ir priverčiama išeiti iš darbo (Tetik, 2010), nes susimokę kolegos, pasitelkę ignoravimo ir išstūmimo taktiką, įtraukia socialinio ostrakizmo potekstę (Carter-Sowell ir kt., 2008; Duffy, Sperry, 2007; Nery ir kt., 2019). Patyčios pasireiškia įvairiose profesinės veiklos srityse. Ne išimtis ir profesionalusis sportas. Vis dėlto tyrimų, kuriuose būtų analizuojamas galios disbalansas profesionalioje sportinėje veikloje, nėra gausu arba reiškinys nagrinėjamas netiesiogiai, bendrame patyčių kontekste (Nery ir kt., 2018; Newman ir kt., 2021; Parent, Fortier, 2018; Petersen ir kt., 2019). Pavyzdžiui, R. Baiocco ir kt. (2018) nustatė, kad homoseksualūs vyrai patyrė didesnę

¹ Jolita Vveinhardt – vyriausioji mokslo darbuotoja, profesorė, daktarė, Lietuvos sporto universiteto Sporto mokslo ir inovacijų institutas

Moksliniai interesai: patyčios sporte, vadybiniai smurto sporte sprendimai, mobingas darbuotojų santykiuose, asmeninių ir organizacinių vertybių kongruencija, organizacijos klimatas, įmonių socialinė atsakomybė ir kt.

El. paštas: jolita.vveinhardt@lsu.lt

Tel. +370 698 066 68

² Vytenis Atkočiūnas – baidarių ir kanojų irklavimo treneris, sporto mokykla „Bangpūtys“, magistras, Lietuvos sporto universiteto Sporto ir turizmo vadybos katedra

Moksliniai interesai: sportininkų krūviai, krūvio optimizavimas, sportininkų santykiai, patyčios sporte ir kt.

El. paštas: vytenis.atkociunas@stud.lsu.lt

Tel. +370 658 034 66

spaudimą nei heteroseksualūs sportininkai, tačiau nenagrinėta, kaip ta jėgų pusiausvyra buvo pažeista. Kitame tyrime H. J. Nelson ir kt. (2018) nagrinėjo paauglių reakcijas į skirtingo pobūdžio neigiamą bendraamžių elgesį ir nustatė, kad užslėptas (pasireiškiantis socialine izoliacija) neigiamas poveikis gerokai pažeidė galios pusiausvyrą. Ir atvirkščiai, socialinės aplinkos parama atliko saugantį vaidmenį. Tačiau neaišku, kiek šios tendencijos galioja suaugusiųjų sporte. Taigi akivaizdu, kad didesnio aiškumo reikia dėl kelių priežasčių. Pirma, nežinant kurie veiksmai sporte labiausiai silpnina aukos pasipriešinimą, tikslesnė informacija, kaip įstumti į tokią bejėgišką padėtį, leistų kryptingiau organizuoti patyčių prevenciją profesionaliame sporte. Antra, tai įgalintų numatyti sportininkų socialinės ir emocinės kompetencijos tobulinimo kryptis, siekiant išvengti konflikto eskalavimo pradiname jo etape. Kaip rodo tyrimai, aukos, kurioms šių kompetencijų trūksta, paprastai yra labiau pažeidžiamos (Littlejohn, 2012; Zapf, Einarsen, 2011). Todėl tyrimo problema keliama klausimu: kokie patyčių, kaip galios disbalanso, bruožai išryškėja sporte?

Tyrimo objektas – patyčios sporte, kaip galios disbalansas.

Tyrimo tikslas – nustatyti patyčių sporte, kaip galios disbalanso, bruožus.

Tyrimo metodai. Siekiant išskirti patyčių sporte, kaip galios disbalanso, bruožus, atliktas teorinis tyrimas, taikant struktūrinės analizės ir sintezės metodus. Empirinis tyrimas atliktas taikant anketinės apklausos metodą.

1. Teorinis pagrindimas

Individualios ir grupinės patyčios. Bendrąja prasme patyčiomis sporte laikomas tyčinis agresyvus elgesys kitų asmenų atžvilgiu (Muhsen, Mohsin, 2020). Tyrimai atskleidė, kad nepaisant profesinės veiklos srities, iš esmės egzistuoja dvi neigiamo elgesio tendencijos: patyčios vyksta individualiai, tai yra tarp dviejų asmenų, ir grupėse (Méndez ir kt., 2019). Grupinėms patyčioms profesinės veiklos aplinkoje įvardyti neretai vartojamas *mobingo* terminas, kuris apima ir sistemingą bei ilgai trunkantį bauginimą (Leymann, 1996). Baugintojai siekia sumenkinti profesinę ir asmeninę asmens reputaciją (Leymann, 1996), pažeisti jo orumą (Duffy, 2009), daryti spaudimą nepageidaujamam asmeniui, silpninant jo pastangas pasipriešinti ir taip priverčiant pasitraukti iš organizacijos (Duffy, Sperry, 2007; Leymann, 1996; Nery ir kt., 2019; Tetik, 2010), sporto atveju, pavyzdžiui, – iš komandos. Kitaip tariant, grupė asmenų siekia auką pašalinti iš savo socialinės aplinkos, buvimą joje paversdami nepakeliamu. M. Nery ir kt. (2019) tyrimas (Portugalija) atskleidė, kad dažniausia tyčiojosi grupė sportininkų (82,8 proc.), tuo tarpu neindividualių patyčių atveju būta tik 17,8 proc.

Galios skirtumai patyčių atveju. Patyčias patiriantys įvairių sporto šakų atstovai pabrėžia jų ir baugintojų galios skirtumą, kuris sukelia ilgalaikes neigiamas pasekmes (Diamond ir kt., 2016; Newman ir kt., 2021; Stirling ir kt., 2011). Pasak D. Rhind'o ir kt. (2015), daugybė tyrimų atskleidė, kad sporte baugintojais gali būti įvairūs asmenys: treneriai, tėvai, komandos nariai. Jų galimybės daryti poveikį galios aspektu – ne vienareikšmės. Viena vertus, dalis patyčių iniciatorių turi galimybių tiesiogiai pasinaudoti komandoje turimomis administracinėmis galiomis, kaip antai treneriai (Brackenridge, Fasting, 2002; David, 2004; Lopez ir kt., 2020; Parent, Fortier, 2018). Be to, apklausus komandų kapitonus, nustatyta, kad valdžios diferenciacija išryškėja tiek tarp vyresnių ir jaunesnių, tiek tarp skirtingos kvalifikacijos sportininkų (Kerr ir kt., 2016). Tai yra egzistuoja piktnaudžiavimo institucine arba formalia ir neformalia valdžia rizika. Kita vertus, galios netolygumai išryškėja tarpasmeninių santykių dinamikoje, kuriant priešiškas koalicijas (Branch ir kt., 2007; Sperry, 2018), nes narystė grupėje, mezgami socialiniai tinklai leidžia piktybiniais tikslais veiksmingiau panaudoti neoficialius ar asmeninius galios šaltinius (Branch ir kt., 2013). Toks spaudimas skatina auką jaustis bejėge, o sumažėjusi savigarba ir pasitikėjimas savimi gali sukelti neveiksmingumo ir nesugebėjimo gerai atlikti profesines užduotis jausmą (Gumbus, Lyons, 2011), skatina anksčiau baigti karjerą (Halls, 2006). Be to, A. B. Diamond'o ir kt. (2016) pastebėjimu, psichologinis galios konceptas, dominavimas ir grupės sanglauda yra vieni iš veiksnių, kurie gali paaiškinti patyčių motyvus. Kitaip tariant, auka gali būti linkusi pakęsti patyčias, manydama, kad buvimas grupėje teikia tam tikrų privalumų, o galios grupėje turėjimas sudaro sąlygas eskaluoti konfliktą.

Veiksmai, pažeidžiantys galios pusiausvyrą. Tyrimai atskleidė, kad nepaisant konflikto dalyvių amžiaus ar profesinės veiklos srities, grupinės patyčios įtraukia tiesioginius (verbalinius ir neverbalinius) užpuolimus ir netiesioginį aukos žalojimą, taikant socialinį izoliavimą (Duffy, Sperry, 2007; Leymann, 1996; Nelson ir kt., 2018; Stirling ir kt., 2011). Tyrimai atskleidė, kad netiesioginis arba užslėptas smurtas, kurį sunkiau identifikuoti pašaliniais stebėtojams, yra labiau paplitęs nei tiesioginės jo formos (Jevtić, Mikano- vić, 2018; Nelson ir kt., 2018).

Netiesioginis smurtas apima veiksmus, kuriais siekiama izoliuoti auką nuo grupės, apribojant jos socia- linius kontaktus, ignoruojant jos bandymus užmegzti bet kokius santykius – tiek komunikacijos lygmeniu, tiek sukuriant fizinį atstumą (Danes-Staples, ir kt., 2013; Jewett ir kt., 2020; Leymann, 1996; Mishna ir kt., 2019). Pavyzdžiui, sportininkai, daug laiko praleidžiantys komandoje, gali jaustis atskirti ir įskaudinti, nepaisant to, nuo jų atsiriboja vienas komandos narys ar kelių asmenų grupė (Jewett ir kt., 2020). Tuo tarpu tiesioginiai veiksmai apima nepagrįstus reikalavimus pasiekti rezultatų, pakeltą balso toną, nuolatinę aukos galimybių kritiką, pasiekimų nuvertinimą, kaltinimus, grasinimus panaudoti smurtą ar netgi jį naudoti, iš- puolius pasitelkus elektronines priemones (Leymann, 1996; Mishna ir kt., 2019; Stirling, 2009; Stirling ir kt., 2011; Vertommen, 2017). Šiame kontekste neigiamas trenerių elgesys naudojant smurtą išryškėja kaip piktnaudžiavimas turimu valdžios statusu (Brackenridge, Fasting 2002, David, 2004; Rhind ir kt., 2015). Tyrimai atskleidė, kad treneriai neretai peržengia priimtino elgesio ribas, pažeidžia asmeninę erdvę, naudoja emocinį šantažą, žodinį ir fizinį smurtą (Brackenridge ir kt., 2008; Narwal, 2014; Peltola, Kivijärvi, 2017). Todėl neigiami tarpusavio santykiai sporte tarp komandos narių ir trenerių (Enoksen, 2011; Hassan ir kt., 2017) gali būti laikomi ganėtinai svarbia priežastimi anksti užbaigti sportinę karjerą, o pasilikimas priešiš- koje aplinkoje lemia rimtus emocinius ir fizinius sužalojimus (Anderson, White, 2017).

2. Tyrimo metodologija

Empirinis tyrimas atliktas taikant kiekybinio tyrimo metodą, anketinę apklausą. Tyrimui atlikti naudotas J. Vveinhardt sudarytas klausimynas „Bullying and Single Cases of Harassment in Professional Sport Teams (B-SCH-Sp)“ (Vveinhardt, 2012; Vveinhardt, Andriukaitienė, 2017; Vveinhardt ir kt., 2017). Klausimyno subskalių psichometrinės charakteristikos (1 lentelė), interkoreliacinių ryšių rodikliai (2 lentelė) šio tyrimo imtyje rodo klausimyno tinkamumą užsibrėžtai visumai matuoti.

Analizuojant psichometrinės charakteristikas ypač svarbūs paaiškintos sklaidos, Cronbach'o alfa (*Cronbach alpha*) ir Spearman'o-Brown'o koeficientų, faktorinių svorių, vieneto visumos koreliacijos rodi- kliai. *Paaiškinta sklaida* turi būti didesnė už leistiną žemiausią 10 proc. ribą, t. y. jeigu subskalėje paaiškintos sklaidos procentas yra žemesnis už leistiną, tai rodo, kad analizuojamoje subskalėje yra teiginių, mažinančių sklaidą (bendrai lyginant tarp subskalių, duomenų išsibarstymas paaiškintas nuo 58,17 proc. iki 79,21 proc.). Analizuojant Cronbach'o alfa, jei gauta šio koeficiento reikšmė yra 0,70 ar didesnė, subskalę galima laikyti suderinta (Aiken, 2002). Šiuo atveju visų klausimyno subskalių Cronbach'o alfa koeficientas ypač aukštas, t. y. reikšmės svyruoja nuo 0,93 iki 0,95. Remiantis R. M. Kaplan'u, D. P. Saccuzzo (2001), esant 0,80 Spe- arman'o-Brown'o koeficiento dydžiui, išreiškiamas adekvatus priemonės konstrukto stabilumas, 0,90 rodo gerą konstrukto stabilumą (šiame tyrime – nuo 0,86 iki 0,95). *Minimali faktorinio svorio (L)* reikšmė negali būti žemesnė nei 0,3, nes esant žemesnei gauname signalą, kad subskalėje aptiktas netinkamas teiginys (Vveinhardt, 2012), t. y. kuo kintamojo faktoriaus svoris didesnis, tuo labiau jis su tuo faktoriumi siejasi arba geriau jį atskleidžia. Apskritai siektina, kad faktorių svoriai būtų aukštesni nei 0,4 (Raubenheimer, 2004). Šios imties atveju, lyginant minimalias faktorinio svorio reikšmes visose skalėse, matyti, kad žemiausias faktorinis svoris, t. y. 0,66 (U4), ir aukščiausias, t. y. 0,86 (I2), rodo, kad subskalėse netinkamų teiginių nėra, t. y. gerokai aukščiau už minėtą siektiną reikšmę. *Vieneto visumos koreliacija* rodo, kiek klausimyno teigi- niai koreliuoja su išskirta subskale. Jei vieneto visumos koreliacijos (*r/itt*) vidurkis yra mažesnis už 0,2, tai reiškia, kad aptiktas priskirtai subskalei netinkamas teiginys. Kadangi šio tyrimo atveju subskalių vieneto visumos koreliacijos (*r/itt*) vidurkis svyruoja nuo 0,70 (K1) iki 0,83 (I2), klausimyno teiginiai koreliuoja su išskirtomis subskalėmis (1 lentelė).

Analizuojant klausimyno subskalių interkoreliacinius ryšius, tarp visų subskalių nustatyti statistiškai reikšmingi koreliacijos koeficientai, kai dydžiai reikšmingai koreliuoja reikšmingumo lygmeniui esant 0,01 (2 lentelė).

1 lentelė. Klausimyno subskalių psichometrinės charakteristikos, $N = 370$

Subskalės	Teiginių skaičius	Paaiškinta sklaida, %	Cronbach'o alfa koeficientas	Spearman'o-Brown'o koeficientas	Faktorinis svoris (L)			Vieneto visumos koreliacija (r/itt)		
					vid.	min.	maks.	vid.	min.	maks.
K1. Komunikacija	11	58,17	0,93	0,86	0,76	0,71	0,85	0,70	0,65	0,81
I2. Izoliacija	5	79,99	0,94	0,94	0,89	0,86	0,92	0,83	0,80	0,86
R3. Reputacija	13	62,93	0,95	0,90	0,79	0,72	0,83	0,75	0,69	0,80
U4. Užduotys	10	72,21	0,95	0,95	0,84	0,66	0,90	0,81	0,61	0,88
S5. Sveikata	7	68,09	0,92	0,89	0,82	0,75	0,86	0,75	0,66	0,80
Z6. Žala	5	78,12	0,93	0,90	0,88	0,84	0,90	0,81	0,75	0,85

PASTABA: vid. – vidurkis; min. – minimali reikšmė; maks. – maksimali reikšmė.

2 lentelė. Klausimyno subskalių interkoreliaciniai ryšiai, $N = 370$

Subskalės	K1	I2	R3	U4	S5	Z6
K1. Komunikacija	1	0,806**	0,790**	0,732**	0,652**	0,595**
		0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
I2. Izoliacija	0,806**	1	0,818**	0,736**	0,634**	0,566**
	0,000		0,000	0,000	0,000	0,000
R3. Reputacija	0,790**	0,818**	1	0,796**	0,704**	0,642**
	0,000	0,000		0,000	0,000	0,000
U4. Užduotys	0,732**	0,736**	0,796**	1	0,801**	0,779**
	0,000	0,000	0,000		0,000	0,000
S5. Sveikata	0,652**	0,634**	0,704**	0,801**	1	0,847**
	0,000	0,000	0,000	0,000		0,000
Z6. Žala	0,595**	0,566**	0,642**	0,779**	0,847**	1
	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	

PASTABA: ** statistiškai reikšmingi koreliacijos koeficientai.

3. Tyrimo organizavimas ir rezultatai

Tyrimo etika. Empiriniam tyrimui atlikti gautas Lietuvos sporto universiteto Socialinių tyrimų etikos komisijos leidimas (2020-03-19, protokolo Nr. SMTEK-17). Etikos principai, kurių laikytasi atliekant tyrimą: anonimiškumo, kai tyrimo dalyvių neprašyta atskleisti jokios informacijos, galinčios juos identifikuoti; konfidencialumo ir dalyvių saugumo – tyrimo dalyviai informuojami, kur ir koku tikslu bus panaudoti apklausos būdu surinkti duomenys; tyrimo dalyviai supažindinti su tyrimo tikslu, jo eiga ir turiniu; savanoriško dalyvavimo – tyrimo dalyviai tyrime dalyvavo savo noru; tyrimo duomenų autentiškumo – duomenys nekeičiami, nekoreguojami ir priimami kaip vertingi bei galintys turėti poveikį bet kokiai iš anksto numatyta tyrimo baigčiai.

Tyrimo imtis. Imties dydis apskaičiuotas pagal Paniotto formulę: $n = 1/(\Delta^2 + 1/N)$, kur n – imties dydis; Δ – leistina paklaida; N – populiacijos dydis. Imties reprezentatyvumą, esant 5 proc. neviršijančiai leistinai paklaidai, užtikrina 370 respondentų imtis. Pasiklioavimo lygmuo – 0,95. Apklausoje dalyvavo $N = 370$

sportininkų (moterų – 37 %, vyrų – 63 %; tyrime dalyvavusių sportininkų amžius – nuo 18 iki 40 metų), iš kurių patyrusiųjų patyčias sporte nustatyta $N = 111$ (moterų – 45 %, vyrų – 55 %, amžiaus grupės: 18–20 metų – 34,2 %, 21–25 metų – 45,9 %, 26–40 metų – 19,8 %), todėl siekiant tyrimo tikslo, toliau pateikiami tik tie rezultatai, kurie atskleidžia patyčias patyrusių sportininkų patirtis.

Tyrimo rezultatai. Nustatyta, kad visoje imtyje patyrusių vienokias ar kitokias patyčias buvo 111, arba 30,8 %, iš kurių daugiau kaip pusė (55,9 %) įvardijo, kad tyčiojosi vienas komandos žaidėjas. Grupines patyčias patyrė beveik trečdalis sportininkų (34,2 %), penktadalis (20,7 %) tapo trenerio patyčių taikiniu. Iš 111 sportininkų 28,8 % jautėsi negalintys pasipriešinti, t. y. nieko nedarė (I grupė); 46,8 proc. atsakė tuo pačiu agresyviai priešindamiesi (II grupė); 9,9 % ketino palikti savo komandą (III grupė). Vienos imties t kriterijaus patikros rezultatai atskleidė, kad patyčių taikiniu tapusių ir besijaučiančių, jog negali pasipriešinti grupei, statistiškai reikšmingi skirtumai ($p < 0,05$) nustatyti visais atvejais, kai baugintojas buvo vienas komandos žaidėjas, kolegų grupė ar treneris. Panašios tendencijos išryškėjo pasipriešinusiujų grupėje, statistiškai reikšmingų skirtumų nebuvo tik ketinančiųjų komandą palikti grupėje, kai patyčių iniciatorius buvo vienas komandos žaidėjas ($p > 0,05$) (3 lentelė).

3 lentelė. Patyrusiųjų patyčias reakcija baugintojų galios krypties aspektu, $N = 111$

Vienos imties t kriterijus			Tikrinama / atraminė reikšmė = 0				Skirtumo pasikliautinasis intervalas (95%)	
Reakcijos			t	df	p reikšmė	Skirtumo vidurkis	Apatinė riba	Viršutinė riba
I grupė	Horizontalioji galia	Komandos žaidėjas	5,568	31	0,000	0,500	0,32	0,68
		Keletas komandos žaidėjų	4,910	31	0,000	0,438	0,26	0,62
	Vertikalioji galia	Treneris	2,396	31	0,023	0,156	0,02	0,29
II grupė	Horizontalioji galia	Komandos žaidėjas	5,927	31	0,000	0,531	0,35	0,71
		Keletas komandos žaidėjų	3,754	31	0,001	0,313	0,14	0,48
	Vertikalioji galia	Treneris	2,104	31	0,044	0,125	0,00	0,25
III grupė	Horizontalioji galia	Komandos žaidėjas	1,000	10	0,341	0,091	-0,11	0,29
		Keletas komandos žaidėjų	4,183	10	0,002	0,636	0,30	0,98
	Vertikalioji galia	Treneris	2,887	10	0,016	0,455	0,10	0,81

PASTABA: df (angl. *degree of freedom*) – laisvės laipsnių skaičius; p reikšmė – *Sig. (2 tailed)*.

Kaip minėta, daugiau kaip pusė respondentų tapo vieno komandos žaidėjo patyčių taikiniu, tačiau patyčių patirtys, vertinant pagal jų būdą procentinėmis išraiškėmis, skyrėsi. Viena vertus, kiek dažniau nei kitus veiksmus respondentai įvardijo patirtą izoliavimą ir piktybiškas užduotis. Pastaruoju atveju atkreiptinas dėmesys į tai, kad užduotis, kuriomis siekta pademonstruoti aukos nekompetenciją, taip piktnaudžiaujant neformalia galia, dažnai skyrė eiliniai komandos žaidėjai. Be to, horizontaliuoju lygmeniu (santykiuose tarp komandos narių) dažniau patyčių patyrė aktyviai į išpuolius reaguojančios aukos. Ir atvirkščiai, dažnesnį neigiamą trenerio elgesį įvardijo pasyviai į užpuolimus reagavę komandos nariai. Kitaip tariant, matyti tam tikra tendencija, rodanti, kad aktyvią reakciją demonstruojančios aukos rečiau patyrė ir trenerio užpuolimus (4 lentelė).

4 lentelė. Patyrusiųjų patyčias reakcija subskalių lygmeniu, $N = 111$

Subskalės	Reakcija, patyrus patyčias	Patyrė iš vieno komandos žaidėjo, proc.	Patyrė iš keleto komandos žaidėjų, proc.	Patyrė iš trenerio, proc.
		55,9	34,2	20,7
Komunikacija	Pasyvi reakcija	14,4	11,7	4,5
	Pasipriešinimas	21,6	14,4	3,6
Izoliacija	Pasyvi reakcija	15,3	12,6	4,5
	Pasipriešinimas	21,6	14,4	3,6
Reputacija	Pasyvi reakcija	13,5	12,6	5,4
	Pasipriešinimas	23,4	14,4	3,6
Užduotys	Pasyvi reakcija	12,6	12,6	4,5
	Pasipriešinimas	21,6	14,4	3,6
Sveikata	Pasyvi reakcija	14,4	12,6	4,5
	Pasipriešinimas	21,6	14,4	3,6
Žala	Pasyvi reakcija	14,4	12,6	4,5
	Pasipriešinimas	21,6	14,4	3,6

Kita vertus, reikšminga tai, kad chi kvadrato kriterijaus patikros rezultatai statistiškai reikšmingų skirtumų ($p < 0,05$) tarp pasyvių ir aktyvių reakcijų į skirtingus bauginojus pagal visas neigiamų veiksmų grupes neatskleidė.

Išvados

Sprendžiant iš patyčių aukų reakcijų, patyčių dalyvių galia skiriasi, atsižvelgiant į tai, patyčios vyksta vertikalia, ar horizontalia kryptimi. Šiuo atveju vertikaliai galia, kurią išreiškia trenerio statusas, riboja sportininkų pasipriešinimo veiksmus, todėl piktnaudžiavimas valdžia gali būti traktuotinas kaip ypač rizikingas. Kitas svarbus rizikos veiksnys išryškėja horizontaliuoju lygmeniu, kaip grupės daromas spaudimas. Skirtingai nei patyčių tarp vaikų atvejais, reikšmingų skirtumų tarp tiesioginių ir netiesioginių (patyčių) veiksmų nėra. Tai, kad visos tiriamųjų grupės (besijaučiantieji negalį priešintis, pasipriešinusieji ir ketinantieji palikti komandą) į visas šešias patyčių veiksmų grupes reagavo panašiai, leidžia teigti, jog siekiant vykdyti patyčių prevenciją būtų netikslinga skirti kurias nors veiksmų grupes, kaip reikalaujančias didesnio arba mažesnio dėmesio.

Mūsų tyrimo rezultatai gali būti naudingi tolesnei diskusijai, ieškant atsakymų į klausimą, kaip skirtingomis kryptimis reiškiasi patyčių galia, kokie jos bruožai. Be to, leidžia kryptingiau planuoti patyčių sporte prevencijos praktiką. Reikšminga yra šiuo tyrimu patvirtinta išvada, kad pagrindinis veiksnys, lemiantis sportininko ketinimą pasitraukti iš komandos, yra prasti santykiai su treneriu arba komanda (Schlesinger ir kt., 2018). Tačiau reakcijos į trenerio ir grupės sportininkų daromą spaudimą reikšmingai skiriasi. Pasak E. Menesini ir C. Salmivalli (2017), nors dėl apibrėžimo diskutuojama, sutinkama, kad patyčias reikia sieti su ketinimu pakenkti kitam asmeniui ir valdžios tarp agresoriaus bei aukos disbalansui, kai užpuolimai kartojami. Todėl vykdant patyčių prevenciją galios disbalanso panaikinimas neturėtų būti traktuojamas kaip konkuruojančių galių išlyginimas, apsiribojant paramos šaltinių ir silpnesniojo poziciją patekusiam asmeniui suteikimu. Tai palengvintų aukos padėtį, bet išliktų įtampa tarp konflikto šalių. Kitaip tariant, konfliktas liktų „išaldytas“, tačiau neišspręstas ir paliktų koalicijų varžymosi ateityje prielaidas. Varžymasis tampa vienu iš emocionalaus piktnaudžiavimo stimulų (Gervis ir kt., 2016), kuris apskritai susijęs su nuostata, kad antisocialus ir agresyvus elgesys sporte yra reikalingas, norint siekti geresnių rezultatų (Stirling, Kerr, 2014). Taigi pirmiausia dėmesys turėtų būti kreipiamas į prosocialaus elgesio nuostatų sporte plėtojimą, keliant aukštus moralinius tarpusavio santykių ir etiškos konkurencijos standartus. Antra, su tuo susijęs trenerio galimybių piktnaudžiauti turima valdžia ir priešišku grupių susidarymo užkardymas. Nuolatinis trenerio elgesio atiti-

kimo etikos standartams ir vidinės grupės dinamikos stebėjimas turėtų tapti neatsiejama prevencijos dalimi. Trečia, kiekvienas asmuo į tuos pačius dirgiklius reaguoja idiosinkratiškai, todėl kolegų veiksmai turėtų būti vertinami ne tik iš pašalinio stebėtojo pozicijų, bet ir atsižvelgiant į tai, kokias emocijas sukelia interakcijų dalyviams. Tai padėtų lengviau identifikuoti užslėptus patyčių veiksmus.

Tyrimo apribojimai. Šis tyrimas turi apribojimų, kurie galėtų tapti tolesnių tyrimų gairėmis. Pirma, atskirai nenagrinėtos sportininkų patirtys, atsižvelgiant į aukos lytį ir sporto šaką. Kai kurie tyrimai rodo, kad patyčių aukos elgsena reikšmingai priklauso nuo lyties (Mulder ir kt., 2014), be to, patyčių patirtys gali priklausyti ir nuo sporto šakos (Mendez ir kt., 2019). Taigi būtų prasminga ateityje detaliau panagrinėti, kaip galios disbalansas pasireiškia, atsižvelgiant į sporto šaką. Antra, tyrime dalyvavo tik suaugusieji, t. y. pilnamečiai asmenys, todėl ateityje būtų prasminga apklausti ir jaunesnius kaip 18 metų amžiaus sportininkus. Trečia, šiame tyrime nesiekta įvertinti sportininkų sulaukiamos ar nesulaukiamos aplinkos paramos veiksmų įtakos. Ir ketvirta, kadangi nagrinėtos tik Lietuvos sportininkų patirtys, norint daryti išsamesnius apibendrinimus, tyrimą derėtų pakartoti keliose šalyse.

Literatūra

- Aiken, L. R. (2002). *Psychological Testing and Assessment*. 11th ed. Boston: Allyn and Bacon.
- Anderson, E., White, A. (2017). *Sport, Theory and Social Problems: A Critical Introduction*. London: Routledge.
- Baiocco, R., Pistella, J., Salvati, M., Ioverno, S., Lucidi, F. (2018). Sports as a risk environment: Homophobia and bullying in a sample of gay and heterosexual men. *Journal of Gay & Lesbian Mental Health*, Vol. 22 (4), p. 385–411. DOI: 10.1080/19359705.2018.1489325.
- Brackenridge, C. H., Bishopp, D., Moussalli, S., Tapp, J. (2008). The characteristics of sexual abuse in sport: A multidimensional scaling analysis of events described in media reports. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, Vol. 6, No. 4, p. 385–406. DOI: 10.1080/1612197X.2008.9671881.
- Brackenridge, C., Fasting, K. (2002). Sexual harassment and abuse in sport: the research context. *Journal of Sexual Aggression*, Vol. 8, No. 2, p. 3–15. DOI: 10.1080/13552600208413336.
- Branch, S., Ramsay, S., Barker, M. (2007). Managers in the firing line: The contributing factors of workplace bullying by staff, an interview study. *Journal of Management and Organization*, Vol. 13 (3), p. 264–281. DOI: 10.5172/jmo.2007.13.3.264.
- Branch, S., Ramsay, S., Barker, M. (2013). Workplace Bullying, Mobbing and General Harassment: A Review. *International Journal of Management Reviews*, Vol. 15 (3), p. 280–299. DOI: 10.1111/j.1468-2370.2012.00339.x.
- Carter-Sowell, A. T., Chen, Z., Williams, K. D. (2008). Ostracism increases social susceptibility. *Social Influence*, Vol. 3 (3), p. 143–153. DOI: 10.1080/15534510802204868.
- Danes-Staples, E., Lieberman, L. J., Ratcliff, J., Rounds, K. (2013). Bullying Experiences of Individuals with Visual Impairment: The Mitigating Role of Sport Participation. *Kinesiology. Journal of Sport Behavior*, Vol. 36, No. 4, p. 365–386.
- David, P. (2004). *Human Rights in Youth Sport: A Critical Review of Children's Rights in Competitive Sport*. London: Routledge.
- Diamond, A. B., Callahan, S. T., Chain, K. F., Solomon, G. S. (2016). Qualitative review of hazing in collegiate and school sports: consequences from a lack of culture, knowledge and responsiveness. *British Journal of Sports Medicine*, Vol. 50, p. 149–153. DOI: 10.1136/bjsports-2015-095603.
- Duffy, M. (2009). Preventing workplace mobbing and bullying with effective organizational consultation, policies, and legislation. *Consulting Psychology Journal: Practice and Research*, Vol. 61 (3), p. 242–262. DOI: 10.1037/a0016578.
- Duffy, M., Sperry, L. (2007). Workplace Mobbing: Individual and Family Health Consequences. *The Family Journal*, Vol. 15 (4), p. 398–404. DOI: 10.1177/1066480707305069.
- Enoksen, E. (2011). Drop-out rate and drop-out reasons among promising Norwegian track and field athletes: A 25 year study. *Scandinavian Sport Studies Forum*, Vol. 2, p. 19–43.
- Gervis, M., Rhind, D., Luzar, A. (2016). Perceptions of emotional abuse in the coach–athlete relationship in youth sport: The influence of competitive level and outcome. *International Journal of Sports Science & Coaching*, Vol. 11 (6), p. 772–779. DOI: 10.1177%2F1747954116676103.
- Gumbus, A., Lyons, B. (2011). Workplace Harassment: The Social Costs of Bullying. *Journal of Leadership, Accountability and Ethics*, Vol. 8 (5), p. 72–90.
- Halls, M. (2006). The challenge of engaging young children in sport. *Sports Coach*, Vol. 28, No. 4, p. 6–7.
- Hassan, A. R., Lam, M. H. S., Ku, S., Li, W. H. C., Lee, K. Y., Ho, E., (...) Wong, A. S. W. (2017). The reasons of dropout of sport in Hong Kong school athletes. *Health Psychology Research*, Vol. 5, No. 1, p. 8–13. DOI: 10.4081%2Fhpr.2017.6766.

- Jevtić, B., Mikanović, B. (2018). Students of physical education and sports as victims and bullies, their academic self-concept and interpersonal trust within the family. *Facta Universitatis, Series: Physical Education and Sport*, p. 283–293.
- Jewett, R., Kerr, G., MacPherson, E., Stirling, A. (2020). Experiences of bullying victimisation in female interuniversity athletes. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, Vol. 18, No. 6, p. 818–832. DOI: 10.1080/1612197X.2019.1611902.
- Kaplan, R. M., Saccuzzo, D. P. (2001). *Psychological Testing: Principle, Applications and Issues*. 5th edition. Belmont, CA: Wadsworth.
- Kerr, G., Jewett, R., MacPherson, E., Stirling, A. (2016). Student-athletes' experiences of bullying on intercollegiate teams. *Journal for the Study of Sports and Athletes in Education*, Vol. 10, No. 2, p. 132–149. DOI: 10.1080/19357397.2016.1218648.
- Leymann, H. (1996). The content and development of mobbing at work. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, Vol. 5 (2), p. 165–184. DOI: 10.1080/13594329608414853.
- Littlejohn, P. (2012). The Missing Link: Using Emotional Intelligence to Reduce Workplace Stress and Workplace Violence in Our Nursing and Other Health Care Professions. *Journal of Professional Nursing*, Vol. 28 (6), p. 360–368. DOI: 10.1016/j.profnurs.2012.04.006.
- Lopez, Y. P., Dohrn, S., Posig, M. (2020). The effect of abusive leadership by coaches on Division I student-athletes' performance: The moderating role of core self-evaluations. *Sport Management Review*, Vol. 23 (1), p. 130–141. DOI: 10.1016/j.smr.2019.07.001.
- Méndez, I., Ruiz Esteban, C. M., Ortega, E. (2019). Impact of the physical activity on bullying. *Frontiers in Psychology*, Vol. 10, p. 1520. DOI: 10.3389/fpsyg.2019.01520.
- Menesini, E., Salmivalli, C. (2017). Bullying in schools: the state of knowledge and effective interventions. *Psychology, Health & Medicine*, Vol. 22 (Issue sup1), p. 240–253. DOI: 10.1080/13548506.2017.1279740
- Mishna, F., Kerr, G., McInroy, L. B., MacPherson, E. (2019). Student athletes' experiences of bullying in intercollegiate sport. *Journal for the Study of Sports and Athletes in Education*, Vol. 13, No. 1, p. 53–73. DOI: 10.1080/19357397.2019.1581512.
- Muhsen, T. A., Mohsin, M. A. (2020). Bullying and Its Consequences in Youth Sport. *International Journal of Psycho-social Rehabilitation*, Vol. 24 (5), p. 6221–6230. DOI: 10.37200/IJPR/V24I5/PR2020601.
- Mulder, R., Pouwelse, M., Lodewijkx, H., Bolman, C. (2014). Workplace mobbing and bystanders' helping behaviour towards victims: The role of gender, perceived responsibility and anticipated stigma by association. *International Journal of Psychology*, Vol. 49, No. 4, p. 304–312. DOI: 10.1002/ijop.12018.
- Narwal, R. (2014). Effect of Coaching Behavior in Sports. *International Journal of Research in Educational Development*, Vol. 2, No. 4, p. 111–115.
- Nelson, H. J., Burns, S. K., Kendall, G. E., Schonert-Reichl, K. A. (2019). Preadolescent children's perception of power imbalance in bullying: A thematic analysis. *PLoS ONE*, Vol. 14 (3), e0211124. DOI: 10.1371/journal.pone.0211124.
- Nelson, H. J., Burns, S. K., Kendall, G. E., Schonert-Reichl, K. A. (2018). The Factors That Influence and Protect Against Power Imbalance in Covert Bullying Among Preadolescent Children at School: A Thematic Analysis. *The Journal of School Nursing*, Vol. 34 (4), p. 281–291. DOI: 10.1177%2F1059840517748417.
- Nery, M., Neto, C., Rosado, A., Smith, P. K. (2019). Bullying in youth sport training: A nationwide exploratory and descriptive research in Portugal. *European Journal of Developmental Psychology*, Vol. 16 (4), p. 447–463. DOI: 10.1080/17405629.2018.1447459.
- Newman, J. A., Warburton, V. E., Russell, K. (2021). Conceptualizing bullying in adult professional football: A phenomenological exploration. *Psychology of Sport and Exercise*, Vol. 54, 101883. DOI: 10.1016/j.psychsport.2021.101883.
- Parent, S., Fortier, K. (2018). Comprehensive Overview of the Problem of Violence Against Athletes in Sport. *Journal of Sport and Social Issues*, Vol. 42 (4), p. 227–246. DOI: 10.1177%2F0193723518759448.
- Peltola, M., Kivijärvi, A. (2017). Sports and structured leisure as sites of victimization for children and young people in Finland: Looking at the significance of gender and ethnicity. *International Review for the Sociology of Sport*, Vol. 52, No. 8, p. 955–971. DOI: 10.1177%2F1012690216636607.
- Petersen, B., Eys, M., Watson, K., Evans, M. (2019). Taking Stock of Youth Sport Group Dynamics Research: A Scoping Review. *Kinesiology Review*, Vol. 8 (3), p. 260–268. DOI: 10.1123/kr.2019-0027.
- Raubenheimer, J. E. (2004). An item selection procedure to maximize scale reliability and validity. *South African Journal of Industrial Psychology*, Vol. 30, p. 59–64.
- Rhind, D., McDermott, J., Lambert, E., Koleva, I. (2015). A review of safeguarding cases in sport. *Child Abuse Review*, Vol. 24, No. 6, p. 418–426. DOI: 10.1002/car.2306.
- Schlesinger, T., Löbig, A., Ehnold, P., Nagel, S. (2018). What is influencing the dropout behaviour of youth players from organised football? *German Journal of Exercise and Sport Research*, Vol. 48 (2), p. 176–191. DOI: 10.1007/s12662-018-0513-4.

- Sperry, L. (2018). Organizational Risk Factors: An Integrative Model for Understanding, Treating, and Preventing Mobbing and Bullying in the Workplace. *Workplace Bullying and Mobbing in the United States*. Eds. M. Duffy, D. C. Yamada. Santa Barbara: Praeger, p. 75–100.
- Stirling, A. E. (2009). Definition and constituents of maltreatment in sport: establishing a conceptual framework for research practitioners. *British Journal of Sports Medicine*, Vol. 43, No. 14, p. 1091–1099. DOI: 10.1136/bjism.2008.051433.
- Stirling, A. E., Bridges, E. J., Cruz, E. L., Mountjoy, M. L. (2011). Canadian Academy of Sport and Exercise Medicine Position Paper: Abuse, Harassment, and Bullying in Sport. *Clinical Journal of Sport Medicine*, Vol. 21 (5), p. 385–391. DOI: 10.1097/JSM.0b013e31820f9248.
- Stirling, A. E., Kerr, G. A. (2014). Initiating and sustaining emotional abuse in the coach–athlete relationship: An ecological transactional model of vulnerability. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, Vol. 23 (2), p. 116–135. DOI: 10.1080/10926771.2014.872747.
- Tetik, S. (2010). Mobbing kavramı: Birey ve örgütler açısından önemi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Vol. 12, No. 18, p. 81–89.
- Vertommen, T., Kampen, J., Schipper-van Veldhoven, N., Wouters, K., Uzieblo, K., Van Den Eede, F. (2017). Profiling perpetrators of interpersonal violence against children in sport based on a victim survey. *Child Abuse & Neglect*, No. 63, p. 172–182. DOI: 10.1016/j.chiabu.2016.11.029.
- Vveinhardt, J. (2012). Identification of the reliability of methodological characteristics of quality in the diagnostic instrument for mobbing as discrimination in employee relations on purpose to improve the climate in Lithuanian organisations. *Transformations in Business & Economics*, Vol. 11, 2(26), p. 218–232.
- Vveinhardt, J., Andriukaitienė, R. (2017). Bullying and single cases of harassment in women’s basketball teams. *International Scientific-Practical Symposium. In collaboration with the European Group for Research into Elderly and Physical Activity “Climbing the Ladder of Life, Active and Fit”*, October 5–7, p. 35–36. Kaunas, Lithuania.
- Vveinhardt, J., Komskiene, D., Romero, Z. (2017). Bullying and Harassment Prevention in Youth Basketball Teams. *Transformations in Business & Economics*, Vol. 16, No 1 (40), p. 232–241.
- Zapf, D., Einarsen, S. (2011). Individual antecedents of bullying: victims and perpetrators. In S. Einarsen, H. Hoel, D. Zapf, C. Cooper (eds.). *Bullying and Harassment in the Workplace: Developments in Theory, Research, and Practice*. 2nd edn. Boca Raton, FL: CRC Press, p. 177–200.

BULLYING IN SPORT AS A POWER IMBALANCE

JOLITA VEINHARDT, VYTENIS ATKOČIŪNAS
Lithuanian Sports University (Lithuania)

Summary

The growing concern over the impact of bullying on athletes’ emotional state and their health, and their decision to end their sports careers early, has stimulated interest in forms of bullying, and an investigation into the process of bullying in sport. Attention is drawn to the power imbalance, which shows in interactions between the bully and the victim, and should be treated as one of the most important factors characterising bullying, pushing one of the parties in the conflict into the position of the loser. Systematic and long-lasting bullying leads to a situation in which the victim is made to feel unable to defend himself/herself, while the imbalance of power between the parties in the conflict can be identified as an essential criterion that helps to distinguish bullying from aggressive behaviour.

Research conducted in various contexts of social relationships shows that the pressure exerted by a group of colleagues distinguishes itself by informal agreement, seeking to exclude the victim from the social or professional environment, which is referred to as social ostracism, using various tactics to cause pain to the target person for the purpose. Bullying manifests itself in various areas of professional activity, and sport is no exception. However, not much research has been conducted analysing the power imbalance in pro-

fessional sports activities, or else the phenomenon is only addressed indirectly. It is therefore not entirely clear what bullying actions upset the balance of power to the detriment of the victim, and what role different participants in bullying play. Greater clarity of the features highlighting the power imbalance is needed for several reasons. First, without knowing which actions in sport most undermine the victim's resistance, it is more difficult to organise the prevention of bullying in professional sport. Second, this would make it possible to foresee trends to improve athletes' social and emotional competence, in order to prevent the escalation of the conflict in its initial stages, and to propose measures to restore the balance of power. Therefore, the research problem is raised by the question: What features of bullying as a power imbalance show in sport?

Object of the research: bullying in sport as a power imbalance.

Purpose of the research: to identify features of bullying in sport as a power imbalance.

Research methods. In order to distinguish the features of bullying in sport as a power imbalance, a theoretical study using structural analysis and synthesis methods was performed. The empirical study was conducted using the questionnaire survey method.

A survey of 370 Lithuanian athletes showed that 111 people had experienced bullying, of whom 28.8 per cent had felt unable to resist it, and 9.9 per cent had intended to leave the team. Most athletes who planned to leave the team emphasised the pressure from team members and coaches. The results of this study allow us to draw several conclusions. First, judging from the reactions of the victims of bullying, the power of the participants in bullying varies, depending on whether the bullying takes place in a vertical or horizontal direction. In this case, the vertical power expressed by the coach's status with regard to athletes limits their resistance actions; therefore, the abuse of power can be treated as posing a particular risk. Another important risk factor shows at a horizontal level, as the pressure exerted by the group. Second, unlike cases of bullying among children, there are no significant differences between direct and indirect bullying actions. The fact that all groups of investigated people (those feeling unable to resist, those who have resisted, and those intending to leave the team) responded to all six groups of bullying actions similarly suggests that, in the prevention of bullying, it would be inappropriate to single out some groups of actions as requiring greater or lesser attention.

The results of our study can be useful for further discussion in looking for answers as to how the power of bullying manifests itself in different directions, and what its features are. They also enable the more targeted planning of bullying prevention practices in sport.

This article presents only part of the results of the study conducted by the authors.

KEY WORDS: *bullying in sport, power imbalance, balance of power, relationships, bullies.*

JEL CODES: L83, I30.

Gauta: 2020-11-27

Priimta: 2020-12-28

Pasirašyta spaudai: 2021-01-10